

ISSN 0202—3342

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1986 METAI

VILNIUS „MOKSLAS“ 1987

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1986

VILNIUS

1987

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DES WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1986

VILNIUS

1987

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД 1986

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1987

BBK 63.3(2L)

Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara TARŠILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ZEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

**L 0503020900—132 Z—87
M 854(08)—87**

© LTSR MA Istorijos institutas, 1987

ISTORIJOS TERMINIJA

Šio skyriaus konsultantas
filol. m. kand. *Kazys Gaivenis*

RYGES RECHT IR IUS CIVILE RIGENSIS CIVITATIS GEDIMINO AKTUOSE

Rygos teisė minima Gedimino 1323.V.26¹ ir 1324.I.25² laiškuose Vokietijos miestams, taip pat 1323 m. Lietuvos ir Livonijos taikos sutartyje³.

Neseniai buvo mėginta paaiškinti šias aktų formuluotes⁴. Nurodymai apie *Rygos teisę* 1323.V.26⁵ ir 1324.I.25⁶ laiškuose, nors ir pabrėžiant, kad tai tėra vienos šalies siūlymas, apibūdinami kaip prielaida galimai Rygos teisės recepcijai⁷. Atitinkamas 1323 m. taikos sutarties straipsnis⁸ laikomas oficialiu pripažinimu Rygos teisės galiojimo Lietuvoje konkrečiai socialinei grupei — svetimšaliams ir Lietuvos pirkliams⁹. Sutinkant, kad šitokį Rygos teisės galiojimą galima vertinti tik kaip personifikuotą reiškinį¹⁰, kartu reikėtų aptarti ir tai, kaip suprastinas pats posakis *ius civile Rigensis civitatis*. Norėdami išvengti galimų netikslumų, pacituosime šiuo požiūriu svarbius V. Andriulio sakinius:

„To meto šaltiniuose ši teisė vadinama „Ryges recht“ arba „iure civili Rigensis civitatis“. Aktų vertimuose į lietuvių kalbą atitinkamai vartojamos „Rygos teisės“¹¹ arba „civilinės Rygos miesto teisės“¹² sąvokos. Be to, jų prasmė sutapatinama su savivaldos teise. Deja, taip nėra. Ano meto tei-

¹ Gedimino laišakai. V., 1966 (toliau — GL). P. 43.

² Ten pat. P. 35. Šio laiško datą nustatė LTSR MA Istorijos in-to bendradarbis A. Nikžentaitis, kuris apie tai rengia spaudai straipsnį.

³ Ten pat. P. 73. Zr. 8 išn.

⁴ Andriulis V. Gedimino diplomatijos dokumentai kaip šaltinis teisės istorijai pažinti // Teisinių institutų raida Lietuvoje. XIV—XIX. V., 1981. P. 36—40.

⁵ GL. P. 43: „Iure civili utantur Rigensis civitatis omnis vulgus, nisi tunc melius fuerit inventum de sano consilio discretorum“.

⁶ Ten pat. P. 35: „Omne vero vulgus gaudeat iure civili Rigensis civitatis, nisi tunc melius fuerit inuentum de consilio discretorum“.

⁷ Andriulis V. Min. veik. P. 37.

⁸ GL. P. 73: „Uppe dat alle dinch tuschen uns vruntliken unde lefliken stan, so geve wi an unseme lande eme jeweliken menschen, de tho uns kumpt ofte van uns varet, Ryges recht“.

⁹ Andriulis V. Min. veik. P. 37—38.

¹⁰ Ten pat. P. 39—40.

¹¹ Plg.: GL. P. 73; Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. V., 1955. T. 1 (toliau — LIŠ). P. 33 (rygiečių teisė).

¹² Plg.: GL. P. 35, 43.

sėje, kilusioje iš romėnų teisės, „ius civili“¹³ reiškė „piliečių teisę“, kuri apėmė civilinę teisę (dabartine tos sąvokos prasme), baudžiamąją teisę ir kt. Savivalda, kaip tokia, nebuvo „ius civili“, t. y. pilietinės teisės požymis, o įėjo į viešosios teisės „ius publicum“ sistemą¹⁴.

Be abejo, reikia pritarti autoriui, kad apie miesto savivaldą čia negali būti kalbos. Tačiau „ano meto teisės“ apibūdinimas kelia daug abejonių.

Visų pirma, nors romėnų teisė viduramžiais ir buvo recipuojama¹⁵, ar galima ją besąlygiškai laikyti pagrindiniu XIII—XIV a. vokiečių miestų teisės šaltiniu? Juk pirmiausiai čia reikia kalbėti apie XIII—XIV a. feodalinę vokiečių teisę¹⁶. Iki XII a. imtinai tai buvo senųjų barbarų teisynų (daugiausiai frankų ir saksų) ir karalių bei imperatorių potvarkių pagrindu susidariusi feodalinės teisės sistema, apimanti ir leninę teisę¹⁷. Ši feodalinė teisė su savo luomine reglamentacija, senjorų jurisdikcijos kopėčiomis, suskaldyta feodalinė nuosavybė, komendaciniais santykiais, ordalijomis neturėjo nieko bendra su romėnų teisė¹⁸. XIII a. 2—4 dešimtmetyje ji buvo iš dalies apibendrinta „Saksų veidrodyje“¹⁹. XIV a. Vokietijos bendrieji ar atskirų žemių teisynai, atskiri feodalinės papročių teisės užrašymai (die Weistümer) pratęsė šią kryptį, einančią iš to paties „Saksų veidrodžio“, ir gal tik „Svabų veidrodis“ buvo kiek paveikusi romėnų teisė²⁰. Ir visa tai tebuvo dirva, bendri rėmai, kuriuose kaip savarankiškas reiškinys atsirado vokiečių miestų ir miestiečių teisė²¹. Ši miestų teisė įgavo savaimingumo bruožų, vadavosi iš leninės teisės varžtų, tačiau jos raidoje vokiečių papročių teisė, bendruomenės (markės) tvarkysenos pavidalu, suvaidino svar-

¹³ Operuojant šaltinių posakiais, vis dėlto reikėtų pasikonsultuoti su klasikinės filologijos specialistais ar germanistais. O dabar cituojama nesuderinus linksnių: *Ryges recht* (galininkas. Zr. 8 išn.) ir *iure civili*. . . (įnagininkas. Zr. 5, 6 išn.). Dar blogiau išėjo, bandant paversti vardininku: vietoj reikalingo *ius civile* atsirado vardininko (ar galininko) ir įnagininko derinys — *ius civili*.

¹⁴ Andriulis V. Min. veik. P. 38.

¹⁵ Valstybės ir teisės istorija. V., 1951. T. 1 (toliau — VTI). P. 187; Lietuviškoji tarybinė enciklopedija (toliau — LTE). V., 1983. T. 11. P. 233.

¹⁶ VTI. P. 301—302. Schröder R., von Künssberg E. Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte. Berlin; Leipzig, 1932. S. 246—247; Всемирная история. М., 1957. Т. 3 (toliau — ВИ). С. 384.

¹⁷ VTI. P. 301; Schröder R., von Künssberg E. Op. cit. S. 246—280, 429—453, 707—774; Brunner H. Deutsche Rechtsgeschichte. Leipzig, 1906. Bd. 1. S. 376—588; Mitteis H. Lehnrecht und Staatsgewalt. Weimar, 1933. S. 15—704; Henne am Rhyn O. Kulturgeschichte des deutschen Volkes. Berlin [s. a.]. Bd. 1. S. 180.

¹⁸ Неусыхин А. И. Проблемы европейского феодализма. М., 1974. С. 343—347; von Amira K. Grundriss des germanischen Rechts. Strassburg, 1913. S. 189; Henne am Rhyn O. Op. cit. S. 180—185; Schröder R., von Künssberg E. Op. cit. S. 711.

¹⁹ Henne am Rhyn O. Op. cit. S. 371; Советская историческая энциклопедия (toliau — СИЭ). М., 1969. Т. 12. С. 477—478.

²⁰ Gaupp E. Th. Das alte Magdeburgische und Hallische Recht: Ein Beitrag zur Deutschen Rechtsgeschichte. Breslau, 1826. S. 13; Eckhardt K. A. Rechtsbücherstudien. Berlin, 1972. Hft. 1. S. 89; СИЭ. М., 1963. Т. 3. С. 322; М., 1969. Т. 10. С. 477—478; М., 1976. Т. 16. С. 151—152.

²¹ Schröder R., von Künssberg E. Op. cit. S. 680—689; Plg.: von Gierke O. Deutsches Privatrecht. München; Leipzig, 1917. Bd. 3. S. 3—4.

bū vaidmenį bent jau kaip išėties pagrindas²². Ir nors „Saksų veidrodis“ buvo ne miestų teisynas, kaip tik pagal jį buvo surašyta Magdeburgo miesto teisė, suvaidinusi tokį svarbų vaidmenį Vokietijos rytų kaimynų žemėse²³. Jiems Magdeburgo teisė todėl ir buvo *vokiečių teisė*²⁴. Ne vien Magdeburgo teisė atstovavo minėtose žemėse vokiečių miestų teisei (sistematuoti jos rinkiniai XIV a. pradžioje buvo dar naujiena)²⁵, tačiau tai nekeičia esmės. Taigi Rygos miesto teisė savo kilme buvo feodalinė vokiečių miestiečių, o ne romėnų (ar kilusi iš romėnų) teisė.

Žinoma, dar lieka romėnų teisės recepcijos klausimas. Tačiau romėnų teisės atgaivinimo procesas Europos mastu tik nuo XIII a. antrosios pusės įžengė į komentatorių stadiją, beje, labiau paveikęs tik romanų šalis²⁶. Komentatorių mokykla suklestėjo tik XIV a.²⁷, žymiausieji jos atstovai Baltramiejus Sasoferatietis ir Baldas Ubaldietis pradėjo reikštis tik nuo šio amžiaus antrojo ketvirčio²⁸, į rytus nuo Elbės jų poveikis buvo dar vėlesnis²⁹. Praktinę teisės pusę paveikė jau tik Baltramiejaus komentatoriai; ir apskritai apie rimtesnį romėnų teisės poveikį vokiečių teisei tegalima kalbėti tik nuo XV a.³⁰ Beje, romėnų teisė vokiečių buvo recipuota ne tiesiogiai pritaikant *Corpus iuris civilis*, o perimant Baltramiejaus bei Baldo komentarus, perdirbant Romos įstatymų tekstus, priderinant ir kanonų bei Lombardijos leninę teisę (vad. „iškraipytos“ romėnų teisės susidarymas)³¹. Kai dėl to, kad dvasiškija protegavo kanonų teisę dar X—XI a.³², tai nepamirština, jog tik XII a. (Graciano dekreto pagrindu) ši teisė atsiskyrė nuo teologijos, nekalbant jau apie siaurą jos pritaikymo mastą³³. Tai buvo viduramžių romėnų teisė, paveikta jos komentatorių scholastinės metodikos³⁴.

²² В.И. С. 322; Неусыхин А. И. Указ. соч. С. 476—477; Mitteis H. Op. cit. S. 444—445; Schröder R., von Künssberg E. Op. cit. S. 689. Literatūroje kai kada rašoma „marka“, bet šį terminą reikia suvienodinti (plg. piniginį vienetą markę).

²³ Bardach J. Historia państwa i prawa Polski do roku 1795. W-wa, 1957. Cz. I. S. 379; СИЭ. М., 1965. Т. 8. С. 883—884; Т. 12. С. 478.

²⁴ Bardach J. Op. cit. S. 379; Zbiór praw y przywileiów miastu stołecznemu W.X.L. Wilno nadanych. Wilno, 1788 (toliau — ZPP). S. 1: „Jus Theutonicum quod Magdeburicense dicitur...“

²⁵ Bardach J. Op. cit. S. 374; СИЭ. Т. 8. С. 884.

²⁶ Sohm R. Instytucje, historja i system rzymskiego prawa prywatnego. W-wa, 1925. S. 135—148; Покровский И. А. История римского права. Рига, 1924. С. 248—264.

²⁷ Sohm R. Instytucje... S. 143.

²⁸ Покровский И. А. Указ. соч. С. 263—264.

²⁹ Корануі К. О niektórych postanowieniach karnych Statutu litewskiego z r. 1529 // Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetnej rocznicy wydania pierwszego Statutu Litewskiego. Wilno, 1933. S. 124—125; Fijałek J. Dominus Bartolus de Saxoferrato eiusque permagna in polonos auctoritas. Cracovia, 1914. P. 1—29.

³⁰ Schröder R., von Künssberg E. Op. cit. S. 711; Sohm R. Instytucje... S. 149.

³¹ Римское частное право. М., 1948 (toliau — РЧП). С. 15; Sohm R. Instytucje... S. 149—150.

³² Henne am Rhyn O. Op. cit. S. 180.

³³ Sohm R. Das altkatholische Kirchenrecht und das Dekret Gratians. Leipzig, 1918. S. 6—58.

³⁴ Sohm R. Instytucje... S. 146.

Visa, kas pasakyta, neleidžia nei kildinti „ano meto teisės“ (t. y. XIII—XIV a. vokiečių miestų teisės) iš romėnų teisės, nei kalbėti apie esminį romėnų teisės poveikį. Tačiau aptartina ne vien tai, nes *ius civile* tapatinama su *piliečių teise*³⁵.

Kilmės ir politiniu požiūriu romėnų *piliečių teisė* (*ius civile*), arba *kviritų teisė* (*ius Quiritum*), buvo pačių romėnų „vidinė“ teisė, priešpriešinama „išorinei“ (*visų tautų teisei* (*ius gentium*))³⁶. Dalykiniai požiūriu romėnų teisininkai skyrė *viešąją* (*ius publicum*) ir *privatinę* (*ius privatum*) teisę, bet nepamirština, kad šitų šakų ištakų pirmiausiai reikia ieškoti *piliečių teisės* užuomazgoje³⁷. Romėnų privatinės nuosavybės raida, kuo nuosekliausiai įsikūnijant jos formoms³⁸, skatino privatinės teisės raidą. *Piliečių teisė* pastarojoje buvo suderinta su *tautų teise* ir jas papildančia, o toliau ir koreguojančia *magistratūrų teise* (*ius honorarium*; svarbiausioji jos dalis — *ius praetorium*)³⁹. Karakalos 212 m. ediktas, suteikęs Romos pilietybę beveik visiems laisviesiems imperijos gyventojams, oficialiai panaikino *tautų teisę*, o jos principus, kurie transformavosi veikiami *piliečių teisės*, ypač jos privatinės dalies, įtvirtino pačioje *piliečių teisėje*⁴⁰. Šitaip romėnų *piliečių teisę* imta pirmiausiai suvokti kaip privačių teisių garantiją. Todėl ir romėnų teisę imta taikyti tuomet, kai to ėmė reikalauti atsirandanti buržuazinė, ar bent prekinė santykių paveikta, nuosavybė. Civilinė ir privatinė teisė tapo daugeliu atvejų sinonimais. Šitokia prasme VI a. romėnų teisės kodifikacija⁴¹ XVI a. ir buvo pavadinta *Corpus iuris civilis*⁴². Buržuazinėje įstatymų leidyboje *civilinės teisės* ir *privatinės teisės* sąvo-

³⁵ Zr. 14 išn.

³⁶ Maškinas N. Senovės Romos istorija. V., 1955. P. 145, 148, 352, 521; Sohm R. Instytucje... S. 69—70, 80; Виноградов П. Г. История правоведения: (Курс для историков и юристов). М., 1908. С. 100—140; РЧП. С. 5—6; СИЭ. М., 1968. Т. 11. С. 496; Покровский И. А. Указ. соч. С. 118, 129—131. Ši piliečių teisė literatūroje lietuvių kalba pavadinama ir civiline teise. Zr.: Maškinas N. Min. veik. P. 352, 521; Girard P. F. Romėnų teisė. K., 1931. T. 1. P. 70; 1932. T. 2. P. 97; 1933. T. 3. P. 70.

³⁷ Maškinas N. Min. veik. P. 520—521; Sohm R. Instytucje... S. 21; LTE. V., 1982. T. 9. P. 491; РЧП. С. 4; СИЭ. Т. 11. С. 496; Покровский И. А. Указ. соч. С. 282; Kunkel W. Kleine Schriften: Zum römischen Strafverfahren und zur römischen Verfassungsgeschichte. Weimar, 1974. S. 369 (pagal Titą Livijų, 12 lentelių įstatymai: *fons omnis publici privatique iuris*); Girard P. F. Min. veik. T. 1. P. 14, 44; Kolańczyk K. Prawo rzymskie. W-wa, 1976. S. 24.

³⁸ Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. М., 1955. Т. 1. С. 613.

³⁹ Покровский И. А. Указ. соч. С. 118—129; СИЭ. Т. 11. С. 496; Sohm R. Instytucje... S. 66, 70, 81, 175; Maškinas N. Min. veik. P. 352—353; LTE. T. 9. P. 491.

⁴⁰ Maškinas N. Min. veik. P. 517, 518; LTE. V., 1977. T. 2. P. 442; Sohm R. Instytucje... S. 43, 71, 112, 116, 175; РЧП. С. 6—7; СИЭ. Т. 11. С. 496; Покровский И. А. Указ. соч. С. 190, 196, 283. Jau respublikos laikų teisės mokslas labai mažai tenagrinėjo viešąją teisę, o viena svarbiausių jos dalių — M. Sabino knygos — vadinosi *ius civile* (t. y. praktiškai susiliejo privatinės ir piliečių teisės sąvokos, dažniausiai taikomos civilinės teisės dabartine prasme); Girard P. F. Min. veik. T. 1. P. 95.

⁴¹ История Византии. М., 1967. Т. 1. С. 246—266; Girard P. F. Min. veik. T. 1. P. 111—119.

⁴² Maškinas N. Min. veik. P. 572—573; Sohm R. Instytucje... S. 7, 11—13. Kaip konkrečios civilinės teisės (dabartine prasme) normose *in iure civili* susiliejo senosios *ius civile* ir *ius honorarium*, žr.: Girard P. F. Min. veik. T. 1. P. 398.

kos arba iš esmės sutampa, arba pirmoji sudaro svarbiausiąją pastarosios dalį⁴³. Nei *piliečių teisės*, nei *civilinės teisės* sąvokos istoriškai — pačių romėnų teisės raidos požiūriu — neatitinka dabartinės *civilinės teisės* sąvokos, kurią galima taikyti tik apibūdinant romėnų teisės recepciją (labiausiai buvo recipuojama romėnų privatinė teisė)⁴⁴. Tuo pačiu reikia tiksliai skirti istorinę romėnų piliečių teisę (tik taip reikėtų versti į lietuvių kalbą šitos prasmės *ius civile*) ir civilinę teisę, susiklosčiusią romėnų *ius privatum* pagrindu, t. y. civilinę teisę dabartine prasme (įskaitant ir viduramžių recepcijos laikotarpį).

Minėtame apibrėžime *ius civile* vadinama *piliečių teise*, apibūdinama kaip apimanti civilinę teisę (dabartine prasme), baudžiamąją teisę ir kt.⁴⁵ Tai istorinės romėnų piliečių teisės požymiai. Kartu nurodoma, kad ši *ius civile* skirtina nuo viešosios teisės (*ius publicum*)⁴⁶. Istorinės piliečių teisės požiūriu tai jau kitoniško to meto romėnų teisės skirstymo principas (būta viešosios ir privatinės piliečių teisės, savo ruožtu galima kalbėti apie privatinę piliečių ir tautų teisę ir t. t.)⁴⁷. Taigi apibrėžime istoriškai neprecizuotos romėnų teisės šakų sąvokos, kas dar labiau užtemdo painų *ius civile* sąvokos (ar netgi sąvokų) vertimo klausimą. Tuo pačiu apibrėžimas visiškai nepriimtinas tiek dėl klaidingo vokiečių miestų teisės genezės bei esmės supratimo, tiek dėl istoriškai netikslaus romėnų teisės šakų apibūdinimo.

Tas pats pasakytina ir apie šaltinių vertimus. *Ius civile Rigensis civitatis* verčiama *civiline Rygos miesto teise*⁴⁸, t. y. iš karto atsiranda *civilinės teisės* sąvokos mįslė. Tuo tarpu viduramžių diplomatikos terminijoje *civitas* reiškė miestą, *civis* — miestietį, *civilis* — miesto, miestiečių (tai elementarus ir visiškai neaiškinamas faktas). Todėl ir *ius civile Rigensis civitatis* reikia versti į *Rygos miesto miestiečių teisę*. Ką duodavo jos suteikimas XIV a. pirmosios pusės Lietuvoje?

Gedimino laiškuose Vokietijos miestams tėra tik bendra deklaracija dėl Rygos teisės taikymo⁴⁹. 1323 m. sutartyje nurodoma, kad Rygos teisė suteikiama kiekvienam į Lietuvą atvykstančiam ir iš jos išvykstančiam žmogui⁵⁰. Palyginti su deklaratyviomis laišku klauzulėmis, šį sutarties straipsnį aiškiai siekta konkretizuoti: dispozicija čia ne vien praplečiama pertinenciniu intarpu apie atvykimą-išvykimą, bet nurodomas ir jos motyvas (geresnė tarpusavio reikalų klotis — savotiška „arengos užuomazga“). Vadinasi, paaiškinimo apie atvykimą-išvykimą prasminis krūvis šioje klauzulėje labai didelis.

Lietuvos miestai šiuo laikotarpiu tik kūrėsi kaip specifinės prievolinių klauzulė bendruomenės. Miestų teisės užuomazgoje didelį vaidmenį pirmiausiai

⁴³ РЧП. С. 6.

⁴⁴ РЧП. С. 14—16; S o h m R. Instytucje. . . S. 69, 80—81.

⁴⁵ Žr. 14 išn.

⁴⁶ Žr. 14 išn.

⁴⁷ Žr. 36, 37 išn. Plg. 41—44 išn.; G i r a r d P. F. Min. veik. T. 1. P. 14—15.

⁴⁸ Žr. 12 išn.

⁴⁹ Žr. 5, 6 išn. Antrajame (1324.I.25) laiške tepakartojama ankstesniojo laiško klauzulė.

⁵⁰ Žr. 8 išn.

suvaidino turgų teisės susidarymas, susijęs su muitų taikymo sąlygomis⁵¹. Kitados šios aktualijos buvo būdingos ir pačiai Rygai. Iš tikrųjų, suteikdamas Rygos miestui prekybos privilegiją, Rygos vyskupas Mikalojus apie nieką kitką nekalba, tik apie laisvus kelius rygiečiams ir pas juos atvykstantiems pirkliams (1250 m.)⁵². Panašiai analogiškoje privilegijoje nurodo Meklenburgo hercogas Jonas, nustatydamas tokią atvykimo laisvę „kaip Liubeke“ (1246 m.; Ryga — Liubeko dukterinis miestas)⁵³. Rostoko kunigaikštis Barvinas atleidžia rygiečius nuo muitų (1257 m.)⁵⁴. Tą patį padaro Holšteino grafai Jonas ir Gerardas (1251 m.)⁵⁵, Švedijos karalius Valdemaras (1271 m.)⁵⁶ bei jo įpėdinis Magnus (1275 m.)⁵⁷. Meklenburgo hercogo Henriko muitų potvarkyje Vizmarui rygiečiams skelbiama (muitų) laisvė atvykstant ir išvykstant (1328 m.; kitiems nurodoma, kiek ir už ką mokėti)⁵⁸.

Iš šių aktų aiškėja Rygos išsirūpintų *laisvo kelio* (pirmiausiai — muitų lengvatų) privilegijų kompleksas Baltijos jūros baseine. Jo užuomazga ankstyva: Rygos vyskupas Mikalojus savo privilegija patvirtina dar vyskupo Alberto (1199—1229) suteiktas lengvatas⁵⁹. Muitai ir kelio mokesčiai — bene svarbiausios „laisvo kelio“ lengvatos, bet ne vienintelės. Lakoniškos privilegijų klauzulės mažai teatskleidžia kitas lengvatas, bet iš kai kurių aktų aiškėja ir antra svarbi pozicija — „nubyrančių“ prekių (iškritusių iš vežimo ar laivo ir pan.) praradimo teisės (vad. kranto ar kelio teisė) netaikymas ar bent apribojimas. Tai matyti iš vyskupo Alberto privilegijos, suteikiančios šitokią lengvatą, greta atleidimo nuo muitų, Gotlando pirkliams (1211 m.)⁶⁰.

Rygos teisė buvo ne vien „laisvo kelio“ privilegija. Kaip ištisas miesto savivaldos bei miestiečių teisių ir privilegijų kompleksas ji susiklostė dar XIII a. pirmajame trečdalyje. Jau 1225 m. Estijos miestams buvo teikiama

⁵¹ Schröder R., von Künssberg E. Op. cit. S. 680—683.

⁵² Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Reval, 1853. Bd. 1 (toliau — LUB). S. 271: „libertatem viarum tam in terris, quam in aquis, in Duna aut aliis quibuscunque, per ascensum et descensum earundem, civibus Rigensibus ac mercatoribus advenis et indigenis a venerabili patre Alberto, antecessore nostro... concessam confirmamus“.

⁵³ Ten pat. P. 251: „burgensibus de Riga libertatem contulimus ad nos veniendi, videlicet ita, ut sive ad portum Wismariae applicaverint, sive ubicunque in terram nostram venerint, eadem quam habent in Lubeke gaudeant libertate“.

⁵⁴ Ten pat. P. 393: „contulimus eam libertatem, ut cives dictae civitatis, cum ad partes nostras devenerint, ab exactione thelonei sint exempti...“

⁵⁵ Ten pat. P. 286—287: „civibus et mercatoribus Rigensibus hanc contulimus in terris nostris districtum gratiam libertatis, ut in Hamborch et alias ubique venientes ac redeuntes a theloneo et omni exactione perpetuo sint liberi penitus et absoluti“.

⁵⁶ Ten pat. P. 540: „Rigensis civitatis cives, regnum nostrum mercimoniarum seu quamlibet negotiationum gratia visitare volentes, remoto cuiuslibet pedagii vel thelonei seu exactionis gravamine, libere venire, morari seu pro libito recedere valeant et secure“.

⁵⁷ Ten pat. P. 560.

⁵⁸ Stämmler W. Mittelniederdeutsches Lesebuch. Hamburg, 1921. S. 13: „Vortmer so schal de staat tho Righe vry wesen, komende unde wech tho seghelende“.

⁵⁹ Zr. 52 išn.

⁶⁰ LUB. S. 27: „Concedimus igitur mercatoribus, Dunam et caeteros portus Livoniae frequentantibus perpetuo thelonei libertatem [...] Quicquid de naufragiis suis eripere possunt, libere possidere“.